

Наум ДИМОВСКИ

РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОГРАМСКИТЕ СОДРЖИНИ ОД НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА ПРЕКУ КОРИСТЕЊЕ НА УЧЕБНИЧКАТА СЕРИЈА „МОЈАТА ТАТКОВИНА СФР ЈУГОСЛАВИЈА“

Наставата програма за воспитно-образовната работа на македонски јазик од 1977 година што се реализира со децата од основна училишна возраст на југословенските граѓани на привремена работа во странство е изработена за дополнителна настава во која се вклучени нашите деца додека се на редовно задолжително школување во земјата домаќин. Таа се остварува во текот на учебната година за 150 наставни часа.

Во наставната програма предвидени се содржини од националната историја, литературата, географијата, културата и уметноста — музичката и ликовната уметност. Како што е познато, обемот и длабочината на содржините се дадени во 12 тематски целини во три фази кои ги опфаќаат учениците од I до IX одделение (во првата фаза, I, II и III одделение, во втората IV, V и VI и во третата фаза VII, VIII и IX одделение).

По обем и систематичност, како и по целта и задачите што ги има, наставната програма не е концепирана како наставните програми по одделни наставни предмети што се изучуваат во татковината. Таа е специфична според сите елементи што ги содржи, а тоа бара посебен пристап од оној што ја реализира. Во уводните образложенија на програмата глобално се засегнати специфичностите и е укажано на што треба да се внимава при нејзиното реализирање во стручен, педагошко-методски и дидактички поглед. Материјалот што треба да се реализира е даден во 12 тематски целини. Во секоја тематска целина, како и во целта и задачите на програмата предвидени се содржини, активности и задачи поврзани со историското минато и сегашноста на нашата земја и на нашите народи и народности. Ке наведеме некои од задачите:

— развивање поврзаност и чувство за припадност кон татковината СФРЈ, нејзините народи и народности, нејзиното социјалистичко самоуправно уредување и развивање на социјалистичкиот интернационализам;

— развивање на трајно и длабоко интересирање за татковината СФРЈ и за родниот крај;

— развивање на братството и единството на народите и народностите на СФРЈ;

— запознавање со најзначајните историски настани, вековната борба на нашите народи и народности за слобода и придобивките на Револуцијата итн.

Програмските содржини кои имаат историски карактер се дадени така што не треба да се обработуваат според строг историски хронолошки ред ниту како чиста историска материја, впрочем тоа го потенцира и наставната програма во која се вели: „Целата програма е заснована врз читањето, разговорот и другите видови работа на текст и др. извори на создавањето и доживувањето... Се поаѓа најчесто од литературен текст, па за секоја тематска целина и за секоја фаза се даваат на избор на наставникот адекватни текстови одбрани според критериумот на уметничката вредност и тематската придобност... Текстовите се одбираат така што, покрај за јазичните вежби, даваат и директни информации за родниот крај и татковината, нивната историја, култура, стопански развиток и природните убавини, па служат и како извори за образовните спознавања на учениците... Учениците во редовните училишта на земјите домаќини го совладуваат фактографскиот материјал во наставата по одделните предмети... Остварувајќи ја оваа програма во согласност со нејзината цел и задачи, наставникот во земјата домаќин има можности да ги чува и развива националниот интегритет на ученикот, да го подготви за враќање во татковината и за вклучување во социо-образовниот систем на СФР Југославија“.

Учебничката серија „Мојата татковина СФРЈ“

— содржина и концепција

Во 1983 и 1984 година на ниво на Југославија излезе од печат учебничката серија во три книги под наслов „Мојата татковина СФР Југославија“. Во оформувањето на учебничката серија како автори, редактори, рецензенти и консултанти, лектори, коректори, стручна и ликовно-графичка редакција учествуваа познати и истакнати стручњаци, педагози, методичари, психолози и ликовни уметници од сите социјалистички републики и социјалистичките автономни покраини. Оваа учебничка серија е прва од ваков вид во нашата земја, прилагодена за

учениците од сите републики и покраините кои ја следат дополнителната настава на мајчин јазик во странство од I до IX одделение.

Учебничката серија може да ја користат и учениците од средното образование, како и нивните родители, зашто има што да видат, прочитаат и научат од неа од областа на националната култура на југословенските народи и народности како и за денешните текови на СФРЈ. Во стручен педагошко-психолошки, дидактичко-методски, јазичен, ликовно-графички и идеен поглед учебничката серија претставува современ и модерен учебник по квалитет на европско ниво. Концепциски е така оформен што одговара на наставната програма и на психофизичките способности на учениците. Според нејзината содржина и намена посоодветен е и називот прирачници за учениците и наставниците, отколку учебници.

Кога зборуваме за квалитетите на учебничката серија треба да нагласиме и за некои нејзини недостатоци, како на пример: некои јазичко-технички пропусти, малку текстови и илустрации за Македонија и од македонски автори, малку материјал за народностите на СФРЈ и за земјите во кои живеат и работат нашите ученици и др.

Учебничката серија содржи: прозни текстови, поезија, слики-документарни и уметнички репродукции, карти и слично. Поголемиот дел текстови се четива и песни од литературата. Има и научно-популарни кои се однесуваат на литературата, уметноста, историјата, географијата, музиката, за општеството итн. На споменатата проблематика се однесува и илустрираниот дел кој е многу богат во трите книги. Текстовите во трите книги не се подредени според строга систематизација освен според фазите на детската возраст и програмските тематски целини. Според тоа учебничката серија служи како еден од изворите на материјали за реализирање на целите и задачите на наставната програма, се разбира заедно со останатите извори (учебници и прирачници кои се употребуваат во татковината, детската литература, детските списанија и весници, дневниот печат, разни публикации и нагледни средства).

Содржини во учебничката серија за историската проблематика

Голем дел од текстовите и илустративниот материјал во трите книги се однесува на разни историски настани, појави и процеси поврзани со нашите народи и народности или се од пошироко значење и се однесуваат на народите од светот. Еве што конкретно содржат трите книги.

Првата книга има 47 разноврсни текстови кои можат да послужат при реализирањето на содржините од општествено-

историски карактер. Од нив на програмската тематска целина „Мојата татковина СФРЈ“ припаѓаат 12 текстови. За Тито — борец во војната и мирот 7; За Социјалистичките републики и покраини 3; За СР Македонија 3; За Денот на СФРЈ 2; За Жената и мајката 4; За Пионерите 4; За Трудот и Први мај 2; За ЈНА 1; За Родниот крај 1; За Светот 4; Текстовите се однесуваат на деветте програмски тематски целини. Еве неколку покарактеристични наслови:

- Мојата татковина, песна од Милан Таритан;
- Нашата република, песна од Милан Блажиќ;
- Убава е Македонија, расказ од Васил Куновски;
- Песна за Скопје, од Бошко Смаќовски;
- Што е слободата, расказ од Глигор Поповски;
- Песна на Маршал Тито, народна песна;
- Тито кон пионерите, расказ од Алекса Микиќ;
- Свечено пионерско ветување, пионерската заклетва;
- Војник, расказ од Марко Петровиќ;
- Пред денот на републиката, песна од Григор Витез;
- Оро околу светот, песна од Пол Форм;
- Денот на младоста, расказ;
- Споменик во Кумровец, песна од Григор Витез.

Во првата книга има 63 илустрации кои се однесуваат на тематиката што се третира во текстовите, односно програмските тематски целини. Илустрациите се различни според содржината и пораката што ја носат. Еве неколку примери:

- Знамето на СФРЈ и знамињата на републиките;
- Мотиви од Белград со културно-историските споменици и од други градови на Југославија;
- Споменици од НОВ и од поранешната историја;
- Тито на чело на колоната;
- Тито со пионерите;
- Градот Јајце и слика од Второто заседание на АВНОЈ;
- Свеченост на денот на младоста 25 мај;
- Повеќе репродукции од уметнички дела;
- Слика—деца, оро околу светот итн.

И втората книга има 55 различни текстови кои исто така се однесуваат на програмските содржини со општествено-историски карактер. Тие претежно припаѓаат на програмските тематски целини: Мојата татковина СФРЈ: 12; За Тито борец во војната и мирот 5; Жената и мајката 5; СР Македонија 3; Денот на СФРЈ 1; Културните богатства 1; Останатите 22 текстови се однесуваат на др. теми. Ке наведеме некои од позначајните:

- Ој родино, песна од Гого Ивановски;
- Наши споменобележја, расказ од Кристина Бренкова;
- Татковина, песна од Славко Јаневски;
- Тито, песна од Косара Гочкова;

- Титова војска, песна од Мирко Бањевиќ;
- Татковината се брани со убавина, песна од Љубивоје Р. Шумовиќ;
- Хеј словени, нашата химна;
- Република, песна од Мирослав Антиќ;
- Дечиња здраво, песна од Милан Грбиќ;
- Работниците управуваат со фабриките, текст од Ј. Б. Тито;
- Одликување за 8 март, песна од Душан Радовиќ;
- Денот на жените, расказ од Кристина Бренкова;
- Гоце Делчев, расказ од Пејо Јаворов;
- Првото заседание на АСНОМ, историско четиво;
- Светот и ние, песна од Цане Андреевски;
- Мали амбасадори, песна од Васил Куновски.

Во втората книга има 50 илустрации и една карта поврзани со татковината и темите. Илустрациите се различни по содржина и ја опфаќаат скоро целата тематика што се обработува во книгата. Ке наведеме некои покарактеристични:

- Споменик на стреланите ученици во Шумарице;
- Споменик Титов напред;
- Титова војска;
- Децата на Европа во Белград;
- Фестивал на детето во Шибеник;
- Прослава на Први мај;
- Манастирот Грачаница и Прохор Пчински;
- Деца носат ранети;
- Тито во СР Германија итн.

Третата книга содржи 65 текстови поезија и проза, научно-популарни и историски четива како и три карти кои можат да се користат при обработување на општествено-историската проблематика. Според својата содржина тие припаѓаат на повеќето програмски тематски целини: Културните богатства во СФРЈ 9; Историјата и слободата на нашите народи и народности 9; За Тито 7; Социјалистичките републики и покраини 7; За Светот 6; Мојата татковина СФРЈ 14; Жената и мајката 3; СФРЈ денес 3; Животот и работата во југословенските колективи 2; СР Македонија 1; Летниот одмор 1; Останатите 13 текстови им припаѓаат на други теми, како на пример за младината и пионерите, за родниот крај, за трудот, за НОВ и движењето на неврзаните итн. Еве некои покарактеристични текстови:

- Т'га за југ, песна од Константин Миладинов;
- Везилка, песна од Блаже Конески;
- Тито — живот и дело, 8 раскази и песни;
- Од борбата на нашите народи и народности за слобода, историско четиво;
- Јама, песна од Иван Горан Ковачиќ;

- Тито за младината и младината за Тито, раскази;
- Движењето на неврзувањето, историско четиво;
- Самоуправување, историско четиво;
- Културните богатства, илустрирани текстови;
- Големото срце на Мајка Тереза, текст од Титов пионер;
- Самостојноста и културно-историските знаменитости на Македонија, илустрирани текстови;
- Ленка, песна од Кочо Рацин;
- Кој се бие на Мечкин камен, народна песна;
- Козара, историско четиво и др.

Илустративниот материјал во третата книга е уште по-богат. Во неа има повеќе од 100 илустрации на текстовите со општествено-историска содржина кои можат да се искористат како драгоцен нагледност во наставната работа и слободните активности. Ке наведеме некои од нив:

- над 30 илустрации се однесуваат на културно-уметничкото богатство на СФРЈ;
- повеќе слики од животот на Јосип Броз Тито и неговата активност;
- Државници на погребот на Јосип Броз Тито;
- Бомбардирањето на Белград;
- Козара, Неретва, Сутјеска;
- АВНОЈ — делегатите и градот Јајце;
- Споменикот на Стеван Филиповиќ во Ваљево;
- Движењето на неврзаните;
- Споменикот на Селската буна во Стубица;
- Мечкин камен, слика од Борко Лазески;
- Споменикот на Козара од Душан Цамоња и др.

Значење на книжевните текстови, историските четива и илустрациите

Книжевните дела имаат големо значење за разбирање и сфаќање на животот и борбата на луѓето во одредени временски периоди или епохи. Од нив често може да се научи и за историските настани повеќе отколку од многу научни расправи, дури и од историски дела.

Класиците на марксизмот ги користеле ликовите од книжевноста во своите научни истражувања и во политичката пропаганда. Маркс во „Капитал“ често наведувал ликови од книжевноста почнувајќи од антиката. Посебно ги користел делата на класиците на светската книжевност. Енгелс многу го користел Балзак. Ленин ја користел книжевноста за да ги илустрира своите општи поставки, да ги направи што поочигледни и што посватливи. Книжевноста ја сметал за моќно оружје

во општествената борба. Ленин книжевноста ја третираше како еден од облиците на човечкото сознание и како моќно средство на класната борба, посебно ангажираната книжевност во општествена и политичка смисла. Покрај тоа, книжевноста емотивно влијае на човекот, влијае на неговите мисли, чувства и сфаќања, како и врз формирањето на неговиот карактер и неговиот поглед на светот. Бидејќи учебничката серија за која станува збор на овој труд претежно е исполнета со книжевни текстови, јасно се гледа колку е големо нивното значење и за општествено-историската проблематика.

Посебно значење има книжевноста од НОВ и Револуција-та и за НОВ и Револуцијата која содржи своја поетика, логика и моралност. Во неа се соединува херојската и епската судбина на народот во борбата за опстанок и слобода, за праведен свет и иднина. Зборувајќи за револуциите и творештвото, Вељко Влаховиќ нагласува: „Револуциите значат ослободување на човечкиот дух; уметноста, исто така, го ослободува на свој начин“. „Уметничкото дело се носи со години. Неговите мозаици се составуваат од страдањата, бурите и радостите на животот, од човечкото жито и плевелот“. „Народните поети — велеше другарот Тито, — Август Цесарец, Отокар Кершовани, Божидар Аџија, Јован Поповиќ, Кочо Рацин и др. успеаја да ги разбрануваат широките маси подготвувајќи ги непосредно за Револуцијата“. За придонесот и улогата на поетот револуционер и значењето на книжевноста на Југославија нагласува: „Колку убави примери имаме на уметничко-револуционерно ангажирање и ликови во борбата, кои со своите дела не само што го вдахнуваа, туку и потпалуваа огнот на Револуцијата. Епската поема „Јама“, поетските строфи на „Мајка Кнежеполка“, или „Превиҳарино вихарие“ и др., се поетски вдахнати но и пробојни колку митралеските рафали на партизаните во нивната ослободителна и револуционерна борба.

Во учебничката серија има и *историски четива* кои се однесуваат на разни историски настани, процеси или појави од нашата историја или сегашност. Историските текстови воопшто, без оглед од каде се земени (учебничката серија, историските читанки, читанките, детските листови и списанија), било да се документи, извадоци, раскази, патеписи, мемоари и сл. во голема мерка помагаат да се сфатат општествените односи и атмосферата на времето. Историските четива некогаш повеќе зборуваат за одредени историски настани отколку учебникот и затоа ги употребуваме за конкретизирање на историскиот материјал и олеснување на учењето. Наместо да зборува наставникот, во историското четиво се дава збор на поетот, раководителот, актерот на настанот, на документот што е далеку проавтентично и повредно отколку обичниот опис на историскиот настан. Општо речено, историските четива со јасни основи во своите научни, идејни и методски компоненти, одбра-

ни и прилагодени на тематиката што се обработува и на детската возраст треба да послужат како извор за образование и средство за воспитување.

Илустративниот дел во учебничката серија кој е исто така многу богат и разновиден има големо значење во наставата и учењето. Една стара кинеска поговорка вели: „Сликата кажува илјада зборови“. Досегашните истражувања на подрачјето на педагошката психологија покажуваат дека учењето е полесно и поуспешно кога новите информации се примаат преку повеќе четива. Во тој поглед посебно значајни се сетивата за вид и слух, „видео“ и „аудио“ компонентите во примањето на нови информации кои имаат доминантна вредност. Тешко е да се каже која од нив е поважна, која нè снабдува со повеќе податоци. Битно е да се има предвид дека учењето е поуспешно ако градивото што треба да се научи не само го видиме или не само го чуеме, туку истовремено го видиме и чуеме. Некои педагози на визуелните средства им даваат предност пред аудитивните средства и на оние кои се наменети на другите сетива, на пример: на сетивото за вид 74% на сетивото за слух 13% и на сетивата за мирис, вкус и допир 12%. Уште Јан Амос Коменски го истакнувал принципот на нагледноста и ги упатувал учителите на децата да им покажуваат сè што може да се покаже. Тука посебно било истакнато непосредното набљудување во природата и природните појави. Според Коменски природата е прва и основна книга од која децата треба да учат. Меѓутоа, и тогаш било јасно дека не можат непосредно да го видат сето тоа што треба да го научат. Затоа наместо вистинската стварност, која често е недостапна за непосредно набљудување, децата можат да гледаат слики од таа стварност. Знаејќи го тоа Коменски го издал своето познато дело „Орбис пиктум“ односно „Светот во слики“ (1658).

Визуелизацијата на човечкото комуницирање е карактеристична појава на XX век, посебно на неговата втора половина. Иако усмениот и писмениот говор сеуште се основно средство за комуникација, сликата сè повеќе го надополнува, а некаде ѝ го истиснува. Еден американски стручњак за проблемите на комуникацијата и познат футуролог изјавил дека сме сведоци на зајдувањето на едно сонце — Сонцето Гутенберг, и излегувањето на друго сонце — Сонцето на визуелните комуникации. Тоа значи дека печатениот збор сè повеќе губи, а сликата сè повеќе добива во своето значење. Во тоа е причината што денешниот човек сè повеќе се служи со илустрации, а во основа тука се причините зошто сликата ни е толку потребна и во наставата. Сликата ја разбира и усвојува секој ученик, па и оној со оскуден речник, кој е говорно неразвиен. Најголемата предност на илустративниот материјал е неговата нагледност. Понекогаш не може со стотици зборови да се об-

јасни тоа што го прикажува сликата, цртежот, шемата и слично. Оттука произлегува дека современата настава не е можна без висок степен на визуелизација.

Можности за користење на книжевните текстови, историските четива и илустрациите

Книжевните текстови и дела со историска содржина претставуваат своевиден документ на времето и ѝ служат на нашата историска наука како драгоцен извор. Од книжевните текстови со историска тематика треба да се користат највредните. Кај наставникот треба да биде присутен критичкиот став во изборот на текстот или делото.

Ќе се задржиме на некои можности и практични примери како можат да се користат книжевните текстови и творештвото на некои поети за обработување на одредени историски настани.

Со песната „Везилка“ (кнг. III стр. 25) од современиот македонски поет Блаже Конески, преку дијалог помеѓу поетот и везилката—жената што везе, треба да се засегне историската судбина на македонскиот народ. Историската тематика ќе се прошири зборувајќи и за останатото творештво на овој поет при што ќе ја истакнеме баладата „Сончева колона“ испеана во борбата на Прилепските партизани на Мукос Планина во 1942 година која претставува едно од највредните дела во нашата литература. Седумте убиени партизани ги носи окупаторот во центарот на градот изложувајќи ги пред народот за да предизвика страв. Доаѓа мајката на еден од убиените. Кога го видела својот син, мајчинското чувство ја издигнува до невиден хероизам овековечен во „Сончева колона“.

... Седумте борци паднаа в
зора
Ги носат в Прилеп
на плоштад.

.....
Но ако в очи магла и падна,
го виде мртов сина си млад.

.....
И во миг
Ко веда
ја светна мисла,
Безумна мисла,
Но мисла дивна.
Не!
Не е тој! ...

Овде посебно се истакнува херојзмот и патриотизмот на мајката како и нејзиниот пркос пред непријателот.

Кога зборуваме за прилепските партизани и борбата на Мукос ќе се задржиме и на градот Прилеп и неговата улога во НОВ: За почетокот на Востанието на 11 октомври 1941 година, за партизанските одреди, за петнаесетте народни херои што ги даде градот, а за сето тоа и доделувањето на орденот Народен херој. Може и треба да се вратиме во подалечното минато на Прилеп и да ги споменеме Крали Марко, Илинденските револуционери Горче Петров и Пере Тошев, многуте културно-историски споменици, Марковите кули и др.

При обработката на темите, текстовите и илустративниот материјал за: Нашата татковина, Настанокот на заедничката држава, Денот на Републиката, Приемот во Сојузот на пионерите, Второто заседание на АВНОЈ и слично, треба да се реализираат и историските задачи во врска со развојот на народната власт почнувајќи од НОО до АВНОЈ, создавањето на Републиката, рамноправноста на нашите народи и народности итн. За оваа проблематика има повеќе десетини текстови и илустрации во трите книги кои припаѓаат на повеќе тематски целини и на трите фази од возраста на учениците. Корелацијата меѓу литературата, историјата, географијата, ликовната и музиката уметност треба максимално да дојдат до израз.

Како дополнителна литература за наставникот и учениците неопходна е: Запознавање на општеството за IV одделение, Историја за VIII одделение и Историја за I клас на средното образование. Покрај илустративниот материјал што го содржи учебничката серија треба да употребиме филм, дијафилм, елемент филм, географска карта, зборот на Тито — негово исказување за Второто заседание на АВНОЈ снимено на грамофонска плоча или магнетофонска лента, слики за градот Јајце, Тито и делегатите, грбот на СФРЈ и др., се разбира ако има можности и услови за тоа.

Покрај образовната, воспитната и идејната цел како и значењето на АВНОЈ, ќе истакнеме и некои функционално-мотивациони задачи и активности за слободните ученички активности: подготовки за прослава на денот на Републиката, подготовки за прием во пионерската организација, собирање исечоци — написи од весници и списанија, фотографии и слично, за слободната ученичка активност преку која ќе се следат, систематизираат и подготват за изложба во клубот на нашите работници. Изложбата може да биде дополнета со ликовни творби на учениците како и со најдобри писмени состави посветени на празникот и Републиката. Најквалитетните ликовни и писмени творби можат да се испратат во татковината за да се публикуваат во детските листови и списанија.

За осветлување на суштината на општествено-историските факти, на вистинското лице на личностите и општествените од-

носи, на класните групи непријателски расположени спрема народот и Револуцијата може да се послужиме со творбите на Иван Горан Ковачиќ.

Судрувајќи се низ НОВ со многубројни и разновидни појави и настани кај Ковачиќ најпотресно влијаела вистината за усташките колежи и сверства. Тоа време на незапамтено насилне над невините луѓе, најцелосно го насликал во поемата „Лешеве путују“. Едно такво доживување го поттикнало да ја напише во 1943 година и поемата „Јама“, едно од најсилните и највредните дела во целокупната југословенска литература. Зборовите и мислите од „Јама“ во наставата можат да послужат како најочигледно и силно средство за осуда на злочините, крвопролевањето и жртвите што ги поднесе народот. Поемата „Јама“ е отпечатена во книга III на стр. 59, а во апаратурата за обработка на поемата се потенцираат повеќе моменти. Преку неа учениците се запознаваат и со поетот кој како партизан го вградил својот живот во темелите на нова Југославија. Се запознаваат со НОВ посебно со културата и уметноста во НОВ, со предавниците и нивните злодела, со копнежот на слободољубивиот човек за слобода, среќа и мир, вербата во животот итн. Покрај тоа кај учениците се развива југословенскиот социјалистички патриотизам и револуционерните традиции од НОВ, идејноста и братството и единството на нашите народи и народности.

При обработката на четвртата тематска целина Тито — борец во војната и мирот, треба да се обработат темите: Разговор за другарот Тито, Грижата на Тито за пионерите, Средби на Тито со пионерите, Сојузот на пионерите, Пионерските симболи, И пионерите во НОВ. За оваа тематска целина има повеќе текстови во трите книги. Преку нив би требало да се проткаат и други податоци за улогата на пионерите во НОВ, задачите на пионерите по војната и денес. Пионерите учествуваа во НОВ како курири, борци, известувачи, стражари, диверзанти итн. Во текот на војната се основани и посебни пионерски единици. Повеќе пионери се прогласени за народни херои на Југославија: Фана Кочовска и Ибе Паликуќа од Македонија, Бошко Буха, Олга Бан, Сирогојно и др. Илјадници пионери добија одликувања за големи заслуги. Во НОВ се роди и пионерската организација — Сојузот на пионерите на Југославија која израсна во масовна организација на најмладите. Таа беше единствена пионерска организација на тлото на окупирана Европа која собра неколку стотини илјади деца. Како заклучок за оваа содржина ќе ја истакнеме оценката, грижата и пораката на Јосип Броз Тито за пионерите „Кога во борбата одат луѓето, војската што ја создала државата, возрасните луѓе, тогаш тоа е должност кон својата татковина, тогаш е тоа долг на секој граѓанин и родољуб. Но, кога без

мобилизација, доброволно, деца од 12, 14, 15 и 16 години одат во борба знаејќи дека во неа ќе погинат, тогаш е тоа повеќе од долг спрема татковината, тогаш е тоа надчовечки хероизам на нашите луѓе“ — истакнуваше Тито.

За среќниот живот на пионерите по војната другарот Тито водеше голема грижа: „Додека сум жив, додека ми чука срцето, ќе чинам сè што можам за да бидете вие и идните поколенија среќни“ — им велеше Тито на пионерите.

А како завет и порака на пионерите им остави да ја чуваат слободата како зеницата во своите очи и дека нивна основна задача е да учат редовно и да научат што повеќе. Оваа содржина неминовно треба да се поврзе со слободните ученички активности таму, да се актуелизира во врска со нивното примање и членување во Сојузот на пионерите.

При обработката на текстот „Разделба“ одломка од романот „Орлиге рано летаат“ (книга II ст. 58) покрај неговата конкретна содржина: за НОВ, страдањата и неволјите, храброста на момчињата кои одат во војната и слично, ќе се задржиме пошироко за НОВ, за поетот и неговото творештво. Сето тоа ќе придонесе во конкретизацијата на историскиот материјал, формирањето на историски претстави и развивање херојски чувства кај учениците. Копиќ, поет и борец во НОВ од 1941 година (кој за време на својот живот издал над седум милиони книги, од кои 40 изданија на странски јазици), дава најдобра литературна слика на воените настани. Песните му се мали раскази за судбините во НОВ, како на пример „Песна мртвих пролетера“, „Гроб у жито“, „На Петровачкој цести“ и др. Во расказите ќе најдеме истории за обичниот човек. Романите имаат широки зафати. Во секој од нив се гледа историја на некоја битка. Во нив го има оној меѓучовечки свет кој лета во востанието за да ги истера насилниците. Копиќ и по Револуцијата не се дели од неа зашто со личното учество и со книжевното дело длабоко бил врзан за неа.

Кога ги обработуваме текстовите за младината на Југославија во НОВ, а такви во учебничката серија ги има повеќе, ќе ја употребиме и песната од Копиќ „Марија на пркосима“. Смртта на Марија Бурсаќ која умира од задобиените рани по освојувањето на три непријателски бункери ќе го трогне секој ученик.

.....
Три пут је муња кроз ноќ засијала,
И три пут је Марија јуришала...
И кад на треќи бункер наступала,
Смрт је шикнула из тамна гнијезда
И Соколицы поломила крила...

Во трите книги на учебничката серија има над 140 илустрации што се однесуваат на општествено-историската пробле-

матика предвидена во наставната програма. Во нив има голем број слики од културно-историските споменици. Покрај тоа што го нудат текстовите, потребно е да им се даде на учениците и др. дополнителни историски податоци за споменикот, авторот и локалитетот, за тоа што симболизира и во чест на кој човек или настан е подигнат итн.

Текстот од Бранко Копиќ „Разговор са бесмртником“, може да послужи за истакнување улогата на еден безимен херој, односно на сите борци од Револуцијата и да се покаже неговата големина, а со тоа и југословенската мајка земена како синоним. Мајката од загинатиот син го поистоветува споменикот во својот крај со загинатиот син. Често оди в град, оди пред споменикот на херојот и во мислите со него разговара, така како кога бил жив нејзиниот син.

„Па, како је мој синко? Веќ те мјесец дана нијесам видјела. Видим те весео си, па и мени ја одмах пуно срце“. А синот и одговара: „Ех, Мама мама, зар ти не вјерујеш да сам ја заиста овдје, пред тобом и да сам ово, ја? Можда сумњаш да сам се без трага изгубио негдје у IV непријатељској офанзиви...“

Разделбата на мајката со синот и обратно треба посебно да се долови. „Не желим, драга мама, тако сам данас ведар и миран. Пролазе свекодневно поред мене дјечаци, исти онакви, каков сам ја некада био, а ја овдје стојим, пажљиво гледам у даљину и сви они осеќају шта хоќу да им кажем. Видите, гине се за родну земљу, а опет се вечито живи. Знају они добро: пукне ли опет убојна пушка ја ќе бите први под заставом“...

Во книга втора, страна 35, има слика од Миодраг Живковиќ, Споменик на стреланите ученици. Во врска со неа ќе се истакне и Крагуевачки октомври 1941, кога се стрелани над 8000 илјади луѓе, спомен-паркот Шумарице, ќе се истакнат злоделата на окупаторот и бестрашноста на народот. Ќе се споменат и др. слични случаи: Ваљево, Дабница, Ваташа итн. Кога се зборува за злочините на окупаторите ќе се наведат, покрај историските податоци, и примери од книжевните текстови за потресните настани. Кај Десанка Максимовиќ со својата треперлива тага и гордост посебно се истакнува нејзината балада „Крвава бајка“ за трагичната смрт на крагуевачките ученици, за која авторот вели: „Секој кој има срце, а децата најмногу го имаат, пати додека ја слуша или чита оваа песна... патат и оние кои не му припаѓаат на нашиот народ...“

Кога се опишува величествениот споменик на Мраковица, на Козара од Душан Џамоња (книга III, ст. 138), посветен на козарачката епопеја во НОВ, кога против надмоќниот непријател партизаните извојуваа победа, на учениците ќе им се

дадат и следните податоци: за НОВ во 1942 година, дека авторот е хрватски скулптор, дека низата вертикали збиени во круг во централниот дел на споменикот симболизираат монолитност, хероизам, сета драматика на овој простор кога офанзивата на Козара однесе 35 000 илјади човечки животи на борци-партизани и на цивилно население од старци до деца во лулка. Споменикот на Козара е подигнат со доброволни придоци на сите наши народи и народности. На меморијалниот ѕид напишани се имињата и презимињата на 9864 паднати борци. Дека до споменикот има музеј итн.

Од книжевните текстови за Козара ќе се обработи поемата „Стојанка мајка кнежепољка“ од Скендер Куленовиќ, испеана по една борба под Козара 1942 година која даде глас на исконската болка на народниот отпор. Во неа Куленовиќ „...го побуни мајчиното млеко, крвта на децата, гробовите на синовите, пустошот на земјата против злоделата на тиранијата“. Рецитирана е во НОВ насекаде и секогаш, до бол и отпор ти возбдувала срцата.

Козаро, секо зелена,
друга мајко мога млаѓена,
са далека ли се видиш
и даље ли се чујеш.
Вјероват не може мајка Стојанка
да си ти опустјела
и да си нас напустила!

.....
Освету, секо, освету!

.....
...Знај
кад би се утроба моја оплодила,
још бих три младјена,
и три бих мрѓана,
и три бих срѓана
породила,
и љутом дојком одојила,
и сва три теби поклонила...

„Тоа не е само тажачка на една мајка, туку е порака на историјата и нејзиното искуство“. „Стојанка, тоа е мајка на една цела вера, на еден пркос и едно цело поколение“.

Методски забелешки и сугестии за успешна реализација на програмските содржини

Поради тоа што фондот на книжевните текстови и дела е обемен, наставникот треба да има преглед на текстовите што можат да се користат во воспитно-образовната работа. Тоа

може и треба да го стори пред почетокот на учебната година преку грижлив попис на текстовите од учебничката серија, учебниците, детската литература, детските листови и списанија и др. Потоа следи планирањето пред почетокот на учебната година и перманентна подготовка во текот на годината. При тоа, книжевните текстови би требало да се одберат според нивното значење, наставните теми и според целите и задачите што сме ги поставиле или што сакаме да ги постигнеме. Само така книжевните текстови ќе имаат функционална улога. При изборот и употребата на книжевните текстови неопходно е да се има предвид возраста и способноста на учениците пред кои тие се презентираат, прагајќи од стилот, јазикот и темата на делото. Содржините од книжевните текстови треба да се толкуваат и објаснуваат врз основа на конкретните историски, политички, културни и др. податоци, законитости и услови, поврзувајќи ги со историјата и животот. Тогаш би се имало и критички однос спрема книжевното дело како одраз на животот и индивидуалниот уметнички феномен. Во спротивно, ако тоа го нема, наставниковите напори во смисла на идеолошко-то насочување на учениците ќе се претворат во декларации и фрази.

Книжевниот текст што ќе се употреби на часот со историска тематика треба точно да се знае на кои воспитно-образовни цели ќе служи. Пред непосредното користење на текстот потребно е да се обмисли кога тој ќе се прочита: во почетокот, во текот или на крајот од часот. Потоа кој ќе го прочита текстот, наставникот или ученикот. Некои текстови може да им се препорачаат на учениците како домашна работа, сами да ги прочитаат или пак разработат на слободните ученички активности. Читањето на книжевните текстови треба да биде беспрекорно. Да се води сметка за дикцијата (таа да биде јасна, изразита и со чувство), да се објаснуваат непознатите поими, имиња и изрази, до колку ги има во текстот. Во таа смисла многу ќе помогне дидактичката апаратура што е дадена на крајот од скоро секој текст во учебничката серија. Исто така треба да се внимава на интонацијата на гласот, артикулацијата, колоритноста и ритмиката, како и на уметничките облици на говорот: драматизирањето, рецитирањето и слично.

Големи можности дава учебничката серија за прикажување на животот и делото на истакнати личности, борци, раководители и револуционери, со изнесување на нивните карактеристични црти, особини и одлики, посебно за другарот Тито за кого има најмногу текстови и илустрации.

Читањето одделни текстови би можело да биде според улогата т.е. преку драматизација на текстот, што претставува посебен облик на работа. Преку драматизацијата, а такви текстови за НОВ и Револуцијата има доста, се развиваат чувствата кај учениците, подлабоко и посестрано се навлегува во логич-

ната смисла на текстот и во неговата уметничка убавина, се овозможува потполно соживување со ситуацијата, поарно сфаќање и сл.

Поради структурата на наставната програма често пати ќе се наметне потребата од користење повеќе текстови во еден час или вршење монтажа на материјалот од повеќе текстови поврзувајќи ги деловите со мал коментар или кус текст.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. Учебничка серија „Мојата татковина СФРЈ“, книга I, II и III, Београд 1973 и 1974.
2. Ленин за книжевноста, „Култура“, Скопје, 1949.
3. Милош Бандиќ, „Цвет и стег“, Београд, 1975.
4. Вељко Влаховиќ, „Револуциите и творештвото“, „Наша книга“, Скопје, 1976.
5. Dane Šijan, „Моќ Titove riječi“, Zagreb, 1971.
6. Владо Стругар и Божо Булатовиќ, „Кроз тмине зоре“, Београд, 1969.
7. Д-р Стефановиќ и Вук Станисављевиќ, „Преглед на југословенската литература“, Скопје, 1971.
8. Димитар Митрев, „Огледи и критики“, II, „Наша книга“, Скопје, 1970.
9. Просветно дело 7—8, Скопје, 1979.
10. А. I. Stražev, Metodika nastave istorije, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1975.
11. Група автори, Методски пристап книжевно-уметничком тексту, „Веселин Маслеша“, Сарајево 1973.
12. А. А. Vagin — N. V. Speranskaja, Osnovna pitanja metodike nastave istorije, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1968.
13. „Педагошка стварност“, 1/69.
14. Први југословенски симпозијум о настави историје, Нови Сад, 1970.
15. Златибор Поповиќ, Методика наставе историје, Завод за издавање уџбеника СР Србије, Београд, 1971.
16. D-r I. Furlan i A. Kobola, Slika u nastavi i učenju, Zagreb, 1970.